

Verlag van de meerdaagse SWG-excursie naar de Oosterschelde (Zeeland, Nederland) op 8 en 9 maart 2008

Nathal Severijns

Omdat in 2008 geen enkele van de extreme voorjaarsgetijden in de krokus- of paasvakantie viel, werd er besloten om dit keer geen verre verplaatsing te doen maar wel, na 14 jaar, nog eens naar de Oosterschelde in Zeeland te trekken. Het is een winderige en nogal natte, maar tegelijk toch ook een leuke tweedaagse geworden.

Plaats van afspraak, op zaterdagmorgen 8 maart om 9 uur, was de parking langs de Ankerweg in Yerseke, dicht bij de haven. Zodra iedereen er was, we waren met zijn 23, trokken we de dijk over voor de eerste excursie. Tussen het gras op de binnendijkse zijde van de dijk vonden we de fijngeribde grasslak *Candidula gigaxii* en de bolle duinslak *Cerneuella virgata*. Tegen de, overigens erg gladde zeezijde van de dijk troffen we een prachtig voorbeeld van zonering aan. Over een hoogteverschil van een vijftal meter vonden we van boven naar beneden op eerst klein darmwier *Blidingia minima*, daaronder kleine zee-eik *Fucus spiralis* en darmwier *Enteromorpha spec.*, nog lager knotswier *Ascophyllum nodosum*, vervolgens blaaswier *Fucus vesiculosus*, en tenslotte gezaagde zee-eik *Fucus serratus*.

Aan de voet van de dijk troffen we heel wat soorten aan die ofwel waren aangespoeld of leefden op of in het zand, of onder en tegen de rotsen. Naast veel darmwier *Enteromorpha spec.* en enkele aangespoelde exemplaren van de zeesla *Ulva spec.*, vonden we ook een vers exemplaar van het viltwier *Codium fragile* en het groenwier *Bryopsis hypnoides*. Behalve de bruinwieren die we ook al op de dijk hadden aangetroffen vonden we ook enkele aangespoelde exemplaren van *Alaria esculenta*, en het Japans bessenwier *Sargassum muticum* levend in zee. Van de wieren vonden we veel levend Iers mos *Chondrus crispus*, grote aantallen van het roodwier *Asparagopsis armata*, aangespoeld en levend in poelen, het klein buiswier *Polysiphonia lanosa* op *Ascophyllum nodosum*, en het bruinrood kalkkorstwier *Hildenbrandia rubra*, op de rotsen.

Opvallend waren grote gele sponzen waarvan exemplaren tot ongeveer 20 cm doormeter, waren aangespoeld. De soort bleek de soort *Celtodoryx girardae* te zijn, een waarschijnlijk exotische spons die nog niet zo lang geleden in Europa werd geïntroduceerd en ook de laatste jaren in Nederland werd waargenomen. In enkele hiervan werden andere organismen aangetroffen zoals een zeerups *Lepidonotus spec* en kreeftgarnaaltjes *Athanas nitescens* naast exemplaren van de steurgarnaal *Hippolyte varians*. De paarse buisjesspons *Halichondria xena* was ook vrij algemeen en vormde bijvoorbeeld een zoom rond Japanse oesters en dan waren er nog enkel andere

sponzensoorten die we niet op naam gebracht hebben. Op de gezaagde zee-eik troffen we verder het klein tandhoornkoraal *Dynamena pumilla* aan, in het zand enkele slibanemonen *Sagartia troglodytes* en tegen de rotsen enkele paardenanemonen *Actinia equina*.

Ook de mollusken waren in Yerseke vrij goed vertegenwoordigd. De rotsen waren bezet met grote aantallen gewone schaalhorens *Patella vulgata*. Het muiltje *Crepidula fornicata* en de gewone alkruik *Littorina littorea* waren massaal aanwezig. Daarnaast ook enkele levende grote vlokslakken *Aeolidia papillosa*, stompe alkruiken *Littorina obtusata* en asgrauwe tolhorens *Gibbula cineraria*. Onder de stenen vonden we een paar levende asgrauwe keverslakken *Lepidochitona cinerea*. Bij de tweekleppigen kunnen we natuurlijk niet anders dan de Japanse oester *Crassostrea gigas* vermelden die er massaal en zelfs overwoekerd aanwezig is. Daarnaast vonden we enkele verse doubletten van de strandgaper *Mya arenaria*, kokkels *Cerastoderma edule*, de Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus*, de gewone tapijtschelp *Venerupis senegalensis* en de gewone mossel *Mytilus edulis*. Van deze laatste vonden we eigenaardig genoeg geen levende exemplaren tegen de rotsen. Waarschijnlijk zijn ze volledig weggeconcurrerd door de Japanse oester. Op de rotsen kwamen wel grote hoeveelheden zeepokken *Balanus balanoides* voor.

Onder de stenen troffen we tot onze verbazing grote aantallen van de uit Japan (weeral ...) afkomstige penseelkrab *Hemigrapsus takanoi*, naast enkele harige porceleinkrabbetjes *Porcellana plathycheles* en een paar brokkelsterren *Ophiotrix fragilis*. Van de strandkrab *Carcinus maenas*, die je hier algemeen zou verwachten, vonden we alleen een paar dode exemplaren. Waarschijnlijk is ook deze soort bijna volledig weggeconcurrerd, dit keer door de penseelkrab Tenslotte vonden we ook telkens één levend exemplaar van de garnaal *Athanas nitescens*, de veranderlijke steurgarnaal *Hippolyte varians*, en de zeedonderpad *Myxocephalus scorpius*, terwijl onder tegen overhangende rotsen de knotszakpijp *Styela clava* en de doorschijnende zakpijp *Ciona intestinalis* leefden.

Tegen de kaaimuur en op de pontons in de jachthaven iets verderop vonden we nog eens levende broodspoons, Japanse oesters, knotszakpijpen en doorschijnende zakpijpen.

Met ongeveer 55 verschillende soorten mariene organismen was Yerseke veruit de meest soortenrijke plek die we tijdens deze meerdaagse bezochten.

Rond de middag reden we dan via de Zeelandbrug naar Hoek van Ouwkerk op Schouwen Duiveland. Nadat we in een plaatselijke taverne onze picknick hadden opgegeten zijn we de vlakbij gelegen brakwaterplassen, ter plaatse 'Caissons' genoemd, gaan verkennen. De verbinding tussen de twee plassen was blijkbaar pas recentelijk uitgebaggerd waardoor heel wat verse doubletten van slijkgapers *Mya arenaria* en brakwaterkokkels *Cerastoderma lamarcki* op de oever voor het grijpen lagen. Later bleek dat enkele doubletten zelfs nog een levend of een dood dier bevatten. Met een

voldoende lang schepnet haalden we verder ook levende opgezwollen brakwaterhorens *Hydrobia ventrosa* en het mosdiertje met de mooie naam palingbrood *Electra crustulenta* van op de bodem van de plassen naar boven. Terwijl we hiermee bezig waren kregen we bezoek van enkele opzichters die kwamen zien of we de jonge vissen niet uit de plas aan het halen waren.

Foto : De Kabbelaar (Foto: Nathal Severijns)

Daarna ging het richting Scharendijke bij de Brouwersdam, waar we logeerden in het duikerscentrum 'De Kabbelaar'. Ondanks een verdienstelijke poging van een paar moedigen onder ons bleek al heel snel dat het kuisen en prepareren van het verzamelde materiaal hier echt niet zou lukken. Een waterslang en een afvoergoot in de vloer zijn ongetwijfeld erg nuttig om een duikeruitrusting schoon te spoelen, maar om schelpen, krabben en wieren te kuisen bleek het net iets te onhandig.

Of zijn we na al die jaren te erg verwend geraakt ... ? Er werd dan maar besloten om al het verzamelde materiaal netjes te verpakken en zo mee naar huis te nemen. Daarna sloten we ons aan bij de rest van de groep die na een winderige dag in de taverne al genoten van een drankje of een glas goed bier. En het moet gezegd, de Nederlandse trappist die er werd geschonken (de enige trappist trouwens die buiten België gebrouwen wordt) smaakte overheerlijk

De volgende ochtend werd de toon voor het weer van die dag al erg vroeg gezet. Het druppelde al toen uw verslaggever een korte ochtendwandeling maakte net vóór het ontbijt. Het weer zou de rest van de dag niet meer goed komen, integendeel. Maar dit kon de sfeer binnen de groep niet bederven. Eerst ging het richting Kattendijke. Bij aankomst daar druppelde het niet maar regende het stevig. Goed gemutst (ook letterlijk trouwens) en verpakt trokken we het strand op. We vonden hier een enorm uitgestrekt 'rif' van Japanse oesters *Crassostrea gigas*. Het was werkelijk indrukwekkend: oesters tot 20 cm hoog, vertikaal in de bodem en zo dicht als mogelijk op elkaar gepakt, en dit zo ver je kon zien! Als je dan bedenkt dat dit een uitheemse soort is Daarnaast vonden we hier ook enkele aangespoelde viltwieren *Codium fragile*, en de roodwieren Iers mos *Chondrus crispus* en *Asparagopsis armata*, beide algemeen en levend. Tussen en op de oesters zaten er massaal veel zeepokken *Balanus balanoides* en alikuiken *Littorina littorea*, en vonden we ook enkele levende grote vlokslakken *Aeolidia paillosa*, veel eilegels van de groene bladkieuwworm *Eulalia viridis*, levende mosselen *Mytilus edulis* (die hier blijkbaar wel hebben kunnen standhouden), levende muiltjes

Crepidula fornicata, verse doubletten van de strandgaper *Mya arenaria*, de kokkel *Cerastoderma edule*, het Amerikaans mesheft *Ensis directus* en van de tapijtschelp *Venerupis senegalensis*, enkele levende heremietkreeften *Pagurus bernhardus*, strandkrabben *Carcinus maenas*, brokkelsterren *Ophiotrix fragilis* en opnieuw veel penseelkrabben *Hemigrapsus takanoi*. Opvallend waren ook de vondsten van verschillende verse doubletjes van de Japanse tapijtschelp *Ruditapes philippinarum*. Eerst dachten we aan weggegooide exemplaren van een of ander zeevruchtenfestijn, maar later bleek wat er in de Oosterschelde nog meer vondsten gedaan werden van recente doubletten en, in 2008, zelfs, levende exemplaren. Het ziet er naar uit dat ook deze exoot zich in de Oosterschelde heeft weten te vestigen (Faasse & Ligthart, 2008). De regen wilde maar niet ophouden, en zo keerde de één na de ander terug. En eigenlijk hadden we dan ook al wel bijna alles gezien daar. In totaal noteerden we ongeveer 25 verschillende soorten.

Als tweede locatie voor die voormiddag hadden we Sas van Goes gekozen. Toen we daar aankwamen viel het nog mee met het weer. Het druppelde maar lichtjes. Dus iedereen opnieuw in de laarzen, de regenjas aangetrokken, en daar gingen we weer Deze plek was vooral erg rijk aan wieren. Naast *in situ* zeesla *Ulva spec.*, kleine zee-eik *Fucus spiralis*, blaaswier *Fucus vesiculosus* en Iers mos *Chondrus crispus*, vonden we ook levend korstmoswier *Catenella caespitosa* (syn. *Catenella repens*), Japans bessenwier *Sargassum muticum*, en het roodwier *Asparagopsis armata*. Daarnaast ook verse exemplaren van het viltwier *Codium fragile*, het bruinwier *Alaria esculenta*, knotswier *Ascophyllum nodosum* en de gezaagde zee-eik *Fucus serratus*. Verder enkele paardeanemonen *Actinia equina*, een levende zeeduizendpoot *Nereis diversicolor*, eilegels van de worm *Eulalia viridis*, een levende asgrauwe tolhoren *Gibbula cineraria*, de gewone alikruik *Littorina littorea*, de stompe alikruik *Littorina obtusata*, de gewone schaalhoren *Patella vulgata*, enkele harige porceleinkrabbetjes *Porcellana plathycheles*, opnieuw veel penseelkrabben *Hemigrapsus takanoi*, en massaal veel ... , juist ja: Japanse oesters *Crassostrea gigas*. De Nieuw-Zeelandse zeepok *Elminius modestus* was hier net als op de ander bezochte plaatsen overal en talrijk aanwezig. Vermeldenswaard was nog een stuk aangespoeld hout met daarin levende paalwormen *Teredo navalis*. In totaal telden we hier bijna 25 soorten. Na een tijdje was het opnieuw zachtjes beginnen regenen, en opnieuw hield de één na de ander het voor bekeken. Zo belandden we uiteindelijk allemaal, met ons lunchpakket, in de nabijgelegen taverne. Dit keer hield het echter niet meer op met regenen. Het geplande bezoek aan de haven van Wemeldinge, waar we de pontons nog eens hadden willen gaan bekijken, werd dan maar afgelast. In de regen op je buik op een ponton gaan liggen om te zien wat er allemaal op en onder groeit en leeft, is inderdaad niet echt de meest boeiende bezigheid als het regent. Dat betekende dan meteen ook het einde van deze meerdaagse excursie.

In totaal werden er in deze twee dagen op al de bezochte locaties samen bijna 65 verschillende soorten waargenomen. De volledige lijst vind je achteraan dit artikel. Dit bescheiden aantal verzinkt in het niets in vergelijking met de hoge aantalen die we meestal tijdens de meerdaagse waarnemen, maar Zeeland is dan ook Normandië of Bretagne niet. Toch was iedereen het er over eens dat het een leuke en geslaagde excursie was. Dit heeft natuurlijk veel te maken met de goede sfeer die er weer heerste, en de goede verstandhouding die over de jaren tussen de deelnemers gegroeid is. Met enige weemoed en spijt dachten velen onder ons die dagen ook terug aan Bart die - samen met echtgenote Cien - jarenlang een vaste waarde was bij de meerdaagse excursies en er, na zijn plotse en veel te vroege heengaan in november 2007, nu helaas niet meer bij was. Dat Cien beslist had om toch mee te gaan vonden we allen heel fijn.

Om af te sluiten wil ik nog graag enkele bedenkingen maken bij het grote aantal uitheemse soorten ('exoten') die we op de verschillende plaatsen aantreffen. In bijna al de gevallen zijn deze soorten hier door toedoen van de mens gearriveerd. Vooral in Yerseke, maar ook in Kattendijke, viel het aantal exoten op. Op beide plaatsen, maar ongetwijfeld ook op veel andere plaatsen langs de Oosterschelde, zijn deze exoten intussen zelfs de dominante soorten geworden: de Japanse oester, het Japans bessenwier, de penseelkrab, maar ook de strandgaper en het muiltje De meest voorkomende soorten hier zijn dus bijna allemaal uitheems! Je kan je afvragen wat een dergelijke soortensamenselling nog voor nut heeft. Wat moeten we met een fauna die helemaal niet meer - of nog nauwelijks - met de oorspronkelijke fauna overeenkomt? Anderen stellen dan weer dat we deze exoten toch niet meer kunnen verdrijven en dat we de situatie daarom maar moeten aanvaarden zoals ze is. En misschien hebben we inderdaad geen andere keus. Het is immers schier onmogelijk om bijvoorbeeld de uitgestrekte 'riffen' van Japanse oesters die zich onder water ongetwijfeld nog tot een heel eind in zee uitstrekken, te willen vernietigen. Meermaals is al gebleken dat uitheemse soorten zich vaak gemakkelijk aanpassen en bijna steeds al na enkele jaren de lokale, verwante soorten verdringen of zelfs volledig doen verdwijnen. Een goed voorbeeld hiervan is ook de Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus* die twintig jaar na haar introductie aan onze Belgische kust nu meer dan 90% van het angespoelde materiaal uitmaakt. De verdwijning van lokale soorten onder invloed van exoten leidt natuurlijk onherroepelijk tot een soortenverarming (wereldwijd !!), met alle gevolgen van dien voor de voedselpiramide en voor de biologische evenwichten in het algemeen

Tot slot nog een welgemeend dankjewel aan iedereen voor het helpen samenstellen van de soortenlijst. En misschien tot op de volgende meerdaagse

Hieronder volgt voor de verschillende biologische groepen een overzicht van de soorten die we op de bezochte plaatsen hebben aangetroffen. Binnen elke groep zijn de verschillende soorten alfabetisch gerangschikt volgens de soortnaam.

PHYLUM		Pontifera (Sponzen)							
HALICHOONIDIA	PAUCEA	GEINQUE PROOFSPONS	080308	A	L	YSK	OP STEILEN EN KLEINE ID TEGEH (KAAN) MUREN OP ROUITOIS EN LACHTHAYEN		
HALICHOONIDIA	GIRARDIJE	SELEIN BATSPOUS	080308	A	V	YSK	AAN GESPOED		
HALICHOONIDIA	XEVA	PAARSE BUSJESPOUS	080308	A	V	YSK	OP STEILEN EN JAPANESE OESTERS		
PHYLUM		Cnidaria (Neteldieren)							
KLASSE		Hydrozoa (Hydrozoïdieren)							
SERTOLAJIA	CUPRESSIJA	ZEECYPRUS	080308	A	V	YSK	OP FOCUS SEPRATUS		
DIANIMENA	PULILA	KLEINER PROOFSPONS	080308	A	L	YSK			
ABETHIARA	ABETHIA	ZEEDEER	080308	A	V	YSK			
KLASSE		Anthozoa (Bleemdieren)							
ACTINIA	EQUINA	PAARDE ALEMOCN	080309	E	L	SVG			
ACTINIA	EQUINA	PAARDE ALEMOCN	080308	E	L	YSK			
SAGARTIA	TROGLOMITES	SUBALEMOCN	080303	E	L	YSK			
PHYLUM		Annelida (Ringwormen)							
LAVICE	CONCHILEGA	SCHILPOTKORVENORM	080308	A	L	YSK			
NERIS	DIVERSE COCCR	ZEE TUIZELFOOT	080309	A	L	SVS			
ARENICOLA	MADRIA	ZEEPER	080309	A	L	KTD			
ARENICOLA	MADRIA	ZEEPER	080309	A	L	YSK	ZANDHOOPLES OP STRAND		
LEPIDOCTUS	SPEC	ZEE RIPS	080309	E	L	KTD			
LEPIDOCTUS	SPEC	ZEE RIPS	080308	E	V	YSK			
EULALIA	VRIDIS	(BOP) STELVORM (MIELEDA)	080309	E	V	SVS			
EULALIA	VRIDIS	GRONE BLADEN (MORV)	080309	A	V	KTD	EILESSELS		
PHYLUM		Mollusca (Weekdieren)							
KLASSE		Polyplacophora (Kerstdieren)							
LEPIDOCHITONA	CHIEREA	ASGRAJNE KEVERSLAK	080308	E	L	YSK			
LEPIDOCHITONA	CHIEREA	ASGRAJNE KEVERSLAK	080309	E	L	NTD			
KLASSE		Gastropoda (Slakten)							
HEUX	ASPERSA	SEGUNSLAK	080308	E	V	ONK	IN NEGEREN		
GIBBULA	CHIEREA	ASGRAJNE TOLBOREN	080308	E	V	YSK	OP PLANTEN EN NEGEREN		
GIBBULA	CHIEREA	ASGRAJNE TOLBOREN	080309	E	L	SVS			
CREPIDULA	FORNICATA	MULTE	080309	E	L	KTD			
CREPIDULA	FORNICATA	MULTE	080308	E	L	YSK	REGENS		
CARDIOLLA	GIGAXI	MULTE	080308	A	L	YSK	IN GRAS TEGEHDIJK		

KLASSE Malacostraca (Hogere kreeften)						
ORDE Decapoda (Tienpotigen)						
PAGURUS	BESCHAEFJES	080306	1	L	KTD	
CARCINUS	WAERAS	080309		L	KTD	
CARCINUS	STRAALOKRAB	080308	E	L	YSK	DOOD
ATHALIA	GARJALI	060708	1	L	YSK	
PORCELLANA	PORCELLEIN-RABBETJE	080308	E	L	YSK	
PORCELLANA	FAROPORCELLEIN-RABBETJE	080309	E	L	YSK	
HEMIGRAPUS	TAKAJOI	080309	A	L	SVG	
HEMIGRAPUS	PEISEELKRAB	080309	A	L	KTD	
HEMIGRAPUS	PENSEELKRAB	080306	A	L	YSK	ONDERSTEHEN
HIPPOLYTE	VERANDERLIJKE STEURJAAZ	080306	1	L	YSK	
PHYLUM Bryozoa (Moedertjes)						
ELECTRA CRUSTULENTA PALINGERSOED 080306 A L OUK						
PHYLUM Echinodermata (Stekelhuidigen)						
OPHIOTRIX	FRAGIUS	080306	E	L	YSK	
OPHIOTRIX	PROKKELSTER	080309	E	L	KTD	
PSAMMOCHEILUS	MILJARIS	080303	1	L	YSK	ODD
ASTERIAS	GEVONE ZEESTER	080306	E	L	YSK	
PHYLUM Chordata (Chordatiëren)						
KLASSE Ascidiacea (Zeeoplieten)						
STYELA	CLAVA	080306	A	L	YSK	ONDERSTEHEN, OOK ALGLENEN, OP KAANIJLEN EN PONTONS IN JACHTHAVEN
COLE	TESTHAIJUS	080306	A	L	YSK	OP PONTONS IN JACHTHAVEN
KLASSE Pisces (Vissen)						
MYOCEPHALUS	SCORPIJUS	080306	1	L	YSK	
KLASSE ZEEDOORDEPAD						

Volgende afkortingen werden gebruikt:

A = algemeen
E = enkele exemplaren
M = massaal
L = levend
V = vers

YSK = Yerseke
OWK = Hoek van Ouwerkerk
KTD = Kattendijke

Summary

The society spent a (wet) weekend of 7-8 March 2008 in the Oosterschelde area, a semi-enclosed seawater area in the SW-Netherlands, also known as the Delta area. A list of findings is added.

Literatuur

FAASSE, M.A. & A.H.M. LIGTHART 2008. De exotische tapijtschelp *Ruditapes philippinarum* (Adams & Reeve, 1850) vestigt zich in Nederland - Het Zeepaard, 68(6): 175-179

Foto 2: Wieren op de Zeedijk te Yerseke (Foto: Nathal Severijns)

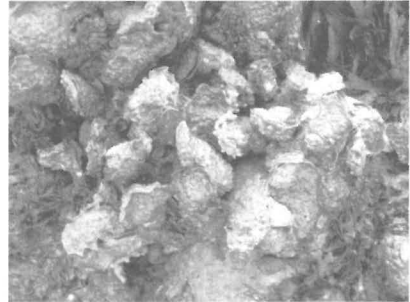

Foto 3: Oesterriffen Oosterschelde (Foto: Nathal Severijns)

Buizegemlei III
2650 Edegem